

promjene u sociodemografskoj strukturi seoskog stanovništva

maja štambuk

institut za društvena
istraživanja sveučilišta
u zagrebu,
zagreb, jugoslavija

Predmet ove analize jest kretanje seoskog stanovništva, s posebnim akcentom na opadanju učešća poljoprivrednog u seoskom stanovništvu. Analiza je rađena na temelju podataka posljednjeg popisa stanovništva.

Opadanje (apsolutno i relativno) seoskog stanovništva u čitavom poslijeratnom razdoblju na području SR Hrvatske uz stalan porast gradskog stanovništva dovelo je u 1981. godini do toga da je prvi puta u nas zabilježen veliki broj gradskog stanovništva (50,8% od ukupnog stanovništva republike). Dosađajne stope govore o trendu daljnjeg smanjenja seoskog stanovništva). U SR Hrvatskoj je postotak poljoprivrednog stanovništva pao na 14,5%. Poljoprivredno je stanovništvo gotovo iščezlo u pojedinim područjima. Tako npr. ZGO Zagreba ima 2,7% poljoprivrednog stanovništva, ZO Rijeke — 3,7%, a Splita — 6,6%. Ako se zna da u ove tri zajednice općina živi blizu polovica svih stanovnika republike (47,6%), onda treba preispitati pravac razvoja ovako velikih aglomeracija bez gotovo ikakvih planova o proizvodnji hrane. U ostalim zajednicama postotak se poljoprivrednog stanovništva kreće između 18% i 36%.

Uzimajući u obzir sadašnju demografsku situaciju sela, zatim smanjivanje privrednih investicijskih programa i povoljniji položaj poljoprivrede ubuduće je za očekivati nešto umjereniju stopu opadanja seoskog stanovništva. U regijama u kojima još ima seljaka — ima ih dovoljno. Na ekonomskoj je politici da adekvatnim zahvatima spriječi daljnju deagrarijaciju, naročito tamo gdje su povoljni uvjeti za poljoprivrednu proizvodnju.

primljeno prosinca 1983.

—> Ako se za probleme u definiranju grada može kazati da su stari koliko su stari i gradovi,¹⁾ onda se i za selo može tvrditi da su se poteškoće u njegovu definiranju umnožile uglavnom u prošlom sto-

1) O problemima definiranja grada i o definicijama grada vidjeti M. Vresk: »Gradovi SR Hrvatske i njihove okolice. Problem definiranja gradova i gradskih regija«. **Geografski glasnik**, XLI—XLII/1980. br. 41/42. str. 61—70.

ljeću zbog tadašnjih ubrzanih sociodemografskih i socioekonomskih promjena.²⁾

Vrlo se često čuje tvrdnja da je selo sve ono što nije grad. Međutim, kada bi i postojala općeprihvaćena definicija grada, bilo bi i suviše jednostavno (pa i netočno) tvrditi da selo obilježuje odsutnost ili različiti intenzitet nekih gradskih specifičnosti i značajki. Ako bismo istim elementima određivali i grad i selo, uvijek bi i grad i selo na svoj način kombinirali te elemente. I upravo u toj kombinaciji pojedinih obilježja leže specifičnosti tih ljudskih aglomeracija. Nemoguće je (odnosno, nedovoljno) grad ili selo (a zapravo stanovništvo u njima) određivati samo jednom karakteristikom. Stoga je kombiniranje različitih kriterija prijeko potrebno.

Nabrojiti ćemo neke najčešće spominjane karakteristike — kriterije u određivanju seoskog stanovništva.

Klasična funkcija sela da hrani i sebe i grad nije više isključiva. Nema više potrebe da se u tu svrhu angažira čitav radno-aktivni seoski potencijal. Uvođenjem mehanizacije, korištenjem kemijskih, tehnoloških, genetskih i drugih spoznaja, te novi oblici organiziranja poljoprivredne proizvodnje, bitno su izmijenili strukturu izvora prihoda, i time je poljoprivreda sve manje element identifikacije seoskog stanovništva.

»Seoski način života« često se isticao kao indikator seoskog stanovništva. Budući da je bio usko povezan s tradicionalno organiziranom poljoprivredom, on danas, bez obzira na njegov oduvijek dojmljiv karakter, ne može poslužiti za identifikaciju seoskog stanovništva.

I brojna druga obilježja seoskog stanovništva i seoskog naselja gube postepeno svoj značaj za definiciju sela.

Veličina naselja svakako je važan kriterij razlikovanja sela od grada. Međutim, problem se pojavljuje kada jedno naselje prestaje biti selom i postaje gradom. Praksa u svijetu vrlo je šarolika. Ovaj se kriterij najčešće nalazi u određenju tipa naselja u kombinaciji s nekim drugim obilježjem (ima).

Još nedavno stanovnici sela bili su većinom u krvnom ili tazbinskom srodstvu.³⁾ Tome je pogodovala njihova općenito slaba pokretljivost. Danas je seosko stanovništvo, i to ne samo u Evropi, vrlo pokretljivo. Izraženije su migracije prema gradovima, ali je i značajno međuseosko preseljavanje⁴⁾.

Fizička organizacija naselja teško da je ikada mogla biti elementom identifikacije. Gradovi jesu u pravilu gusto izrađeni, ali u pojedinim

2) C. Kostić: »Selo i grad. Kriterijumi razlikovanja«. *Sociologija sela*, 4/1966, br. 11/12, str. 129—142.

3) Često je naziv sela prezlme pretežnog dijela stanovnika.

4) Naročito su izražena preseljavanja seoskih stanovnika prema seoskim područjima na rubovima gradskih regija, zatim prema cestama ili naseljima uza ceste, pa prema nizinskim i priobalnim naseljima.

podnebljima ni sela nisu raštrkana,⁵⁾ iako se mora prihvatiti činjenica da se sela izgrađuju s manjim osjećajem za planiranje prostora.⁶⁾ Iz ovoga je deriviran kriterij »gustoće naseljenosti«. Međutim, niti on nije lišen relativne proizvoljnosti u određivanju granice između sela i grada.

Infrastrukturalna i institucionalna opremljenost također je zanimljiv kriterij po kojemu bi se mogla određivati razina ne/zavisnosti pojedinih naselja. Međutim, pokrivenost seoskog područja pojedinim osnovnim funkcijama i uslugama (školom, trgovinama, zdravstvenom ustanovom, mjesnim uredom, crkvom, te vodovodom, kanalizacijom i sl.) značajno ovisi o samom prostornom položaju naselja, ali i o tradiciji. Mnoga seoska naselja, nekad ekipirana, razvojem bližeg gradskog centra (»blizina« ovisi o veličini grada) najčešće gube (zbog neracionalnosti, relativno niže razine usluga i sl.) neke od svojih funkcija i pretvaraju se pomalo na »spavaonice« grada. Ta su naselja po nekim elementima ovog indikatora često vrlo slična novoizgrađenim gradskim kvartovima. »Uočljivo je da su ti odnosi u procesu stalnog mijenjanja. Interakcija i međuzavisnost grada i okolice proizlaze iz funkcije koje oni vrše. Kako se te funkcije mijenjaju, tako se mijenja i priroda odnosa grada i njegovog prigradskog područja.«⁷⁾

Bez obzira što ti kriteriji ovise o stupnju razvitka, teško je razumljiva neujednačenost definicije naselja unutar jedne male države kakva je Jugoslavija. U nas, naime, »zbog razlika u tipovima naselja koja su uslovljena geografskim, istorijskim i drugim okolnostima, ne postoji jedinstvena definicija naselja. U BiH, Crnoj Gori i Makedoniji primenjuje se opšta definicija naselja koja glasi: »Naselje je antropogeografska teritorijalna jedinica posebnog imena (bez obzira na broj kuća).« U Sloveniji je naselje definisano kao zbijena ili razbijena grupa kuća koja obuhvata naseljenu geografsku jedinicu sa zajedničkim imenom i numeracijom kuća koja počinje rednim brojem jedan i teče do posljednjeg broja kuće u celoj grupi. U Hrvatskoj i Srbiji bila je primenjena definicija po kojoj je naselje svako nastanjeno mjesto s posebnim imenom, s tim što su »samostalnim naseljima« smatrana ona naselja koja imaju svoju posebnu teritoriju (atar), a »nesamostalnim« ona koja se nalaze na ataru samostalnog naselja. Prema ovoj definiciji samostalna naselja su i gradovi, varoši, trgovišta, sela i samostalne naseobine (kolonije). Podaci popisa daju se samo za »samostalna naselja« u smislu date definicije.«⁸⁾

Ova šarolikost, vjerojatno, vlada i dalje. Međutim, u posljednjem popisu stanovništva (1981) došlo je do promjena u određivanju tipa naselja. Nekadašnja tri tipa naselja: gradovi, mješoviti i seoski pretvoreni su u »gradski« i »ostali«. Popisi iz 1961. i 1971. koristili su se u razvrstavanje naselja po tipovima kriterijem brojem stanov-

5) Kao primjer mogu poslužiti sela mediteranskog dijela Evrope.

6) Rijetka su sela u Jugoslaviji koja imaju urbanistički plan.

7) Grupa autora: **Društveni aspekti povezanosti Zagreba i okolnih područja**. Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1980, str. 13 (šaplografirano).

8) **Popis stanovništva i stanova 1971. Stanovništvo. Pol i starost, I deo**. Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1973, str. XVII.

nika kombiniranim s postotkom poljoprivrednog stanovništva.⁹⁾ Ova dva kriterija možda su nedovoljno diskriminativna za sadašnji stupanj socijalno-ekonomskog razvitka, posebice stoga što je postotak poljoprivrednog stanovništva dobrano opao. Međutim, popis iz 1981. umjesto da unaprijedi kriterije, nudi jednu normativnu odredbu: »Gradska naselja jesu naselja koja su odgovarajućim pravnim aktom ili dogovorom nadležne društveno-političke zajednice u SR—SAP, važećim u kritičnom momentu popisa, utvrđena kao gradska naselja.«¹⁰⁾

Sva naselja dakle koja nisu proglašena gradom postaju takozvana »ostala naselja«. Zbog ove promjene, u odnosu na prijašnje popise, usporedivost podataka nije metodološki ispravna.

Pritom treba napomenuti da ne postoji niti pravna definicija gradskog naselja a da se »akti ili dogovori« nadležne društveno-političke zajednice ne temelje na nekim zajedničkim, prihvaćenim i obznanjenim kriterijima.

Preostaje dakle samo da težimo nekoj trajnijoj, fundiranijom definiciji naselja i pojedinih njegovih tipova, kako bi se omogućili pouzdaniji podaci o rezidencijalnoj pripadnosti kao značajnoj karakteristikici stanovništva, posebice važećoj u planiranju razvoja.

U popisu 1981 (prema onome iz 1971) korištene su također izmijenjene definicije poljoprivrednog stanovništva i stalnog stanovništva. Naša je statistika u svim poslijeratnim popisima, osim posljednjem, koristila za određenje poljoprivrednog stanovništva, kriterij djelatnosti, a u popisu 1981. kriterij zanimanja. Najnovija definicija jest slijedeća: »**Poljoprivredno stanovništvo** čine stanovnici (kao deo stalnog stanovništva), čije se zanimanje svrstava u ove vrste: poljoprivrednici i ribari i lovci prema Jedinствenoj standardnoj klasifikaciji zanimanja, kao i sva lica koja su od njih izdržavana.«¹¹⁾ Osim zbog promjene osnovnog kriterija, obuhvat poljoprivrednog stanovništva izmijenio se i isključivanjem građana na radu u inozemstvu koji su se prije odlaska bavili poljoprivredom. Ovo je svakako opravdano barem iz dva razloga: 1. zanemarljiv je broj naših ljudi koji su u Zapadnoj Evropi nastavili raditi kao poljoprivrednici, i 2. tzv. »privremeni« boravak na radu u inozemstvu za mnoge je postao trajniji nego što se pretpostavljalo. Taj duži boravak izvan zemlje (i izvan poljoprivrede) kod mnogih je bivših poljoprivrednika »otopio« želju za povratkom na vlastito poljoprivredno gospodarstvo.

Zbog ovih novina u definiciji poljoprivrednog stanovništva nisu moguće neposredne usporedbe s podacima prijašnjih popisa. Tome dodatno pridonosi i promjena u definiciji stalnog stanovništva.¹²⁾

No bez obzira na račun spomenutih promjena, podaci popisa stanovništva ostaju ipak najpotpuniji koje u ovom času imamo.

9) Isto, str. XVIII.

10) Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, god. XXVI, br. 245, str. 4.

11) Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, god. XXVI, br. 264, str. 3.

12) Isto, str. 3.

kretanje broja seoskih naselja

U Hrvatskoj je godine 1971. bilo 6.656 naselja. Među njima bila su 103 gradska i 6.442 »ostala« (mješovita i seoska).

U 1981. Hrvatska ima 214 gradova (promijenjena definicija). Dakle, u 10 godina mnoga su naselja dobila status grada. Evo distribucije »novih naselja« po makroregijama:

Slavonska	6
Srednjehrvatska	29
Primorsko-goranska	23
Dalmatinska	56

Uz proces prerastanja pojedinih seoskih naselja u gradska (tzv. direktni oblik urbanizacije), zbiva se i proces nestajanja seoskih naselja.

Samo između 1961. i 1971. brisano je iz popisa sela 315 imena.¹³⁾ Da će se trend »nestajanja« pojedinih seoskih naselja nastaviti pokazuju podaci tabele¹⁴⁾ o kontinuiranom smanjivanju prosječne veličine seoskih naselja.

Tabela 1

Kretanje prosječne veličine seoskih naselja SR Hrvatske po zajednicama općina, 1953—1981.*)

Zajednice općina	Prosječna veličina sela			
	1953	1961	1971	1981
Bjelovar	488	473	421	360
Gospić	473	434	354	268
Karlovac	269	255	229	189
Osijek	682	711	681	619
Rijeka	199	203	178	163
Sisak	427	420	379	325
Split	632	625	579	494
Varaždin	618	601	577	546
Zagreb	373	361	311	181
GZO Zagreb	424	442	466	423
Ukupno SRH	459	452	418	357

*) U godinama 1953, 1961. i 1971. prosječni se broj stanovnika odnosi na seosko naselje, a u 1981. na ostala naselja.

Izvori: Popisi stanovništva 1953, 1961, 1971, 1981. Zagreb, RZS.

kretanje stanovništva sr hrvatske

U poslijeratnom razdoblju ukupno stanovništvo Hrvatske bilježi polagani ali kontinuirani rast.

13) Vidjeti: A. Malić: »Urbanizacija sela SR Hrvatske«. U studiji: Dugoročne promjene u ekonomsko-socijalnoj strukturi: stanovništva i zaposlenosti, II dio: Sociodemografski procesi i urbanizacija sela. Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1983, str. 103 i dalje (šapirografirano).

14) Isto, str. 104.

Međutim, ocjena koja vrijedi na razini ukupnog stanovništva posve je pogrešna kad se promatraju dvije osnovne velike skupine: seosko i gradsko stanovništvo.

Seosko se stanovništvo u Hrvatskoj u ovom razdoblju u apsolutnom i osobito relativnom broju smanjivalo brzim tempom. U 1981. prvi je put zabilježen veći broj gradskoga nego seoskog stanovništva. Iz tabele jasno se vidi koliko je seosko stanovništvo opadalo u odnosu na porast ukupnoga i posebice gradskog stanovništva.

Tabela 3

Gradsko i ostalo stanovništvo po makroregijama 1981

Makroregija	Ukupno	seosko		gradsko	
		broj	%	broj	%
Slavonska	867.646	374.993	43,2	492.653	56,8
Srednjohrvatska	2.220.952	1.110.076	50,0	1.110.876	50,0
Primorsko-goranska	630.871	363.455	57,6	267.366	42,4
Dalmatinska	882.050	489.098	55,5	392.952	44,5
SR Hrvatska	4.601.469	2.337.622	50,8	2.263.847	49,2

Izvor: Preračunano prema Dokumentaciji 501, RZS, 1982.

Razlozi su ovako visokoj stopi smanjenja seoskog stanovništva mnogobrojni. Jedan je svakako već spomenuti oblik direktne urbanizacije. Međutim, on svakako nije presudan. Najznačajniji kanal deagrarizacije i deruralizacije bio je zapošljavanje u izvanpoljoprivrednim djelatnostima. Prvi snažniji odlazak sa sela zabilježen je u poslijeratnom razdoblju. Do rata primarno poljoprivrednoj zemlji, Jugoslaviji se kao nužan preduvjet razvitka nametnuo problem industrijalizacije, koja je zahtijevala radnu snagu. S tog aspekta gledano radna je snaga bila neracionalno raspoređena. Ta neravnoteža između realne situacije i općih potreba rješavala se brojnim mjerama koje su u pravilu išle na štetu seljaka.

Budući da se industrija uglavnom koncentrirala u gradovima, seljak je, u potrazi za boljim životom, obično napuštao selo. Po Puljizovoj procjeni u razdoblju 1948—1971. napustilo je poljoprivredu 5,5 milijuna ljudi.¹⁵⁾ Mnogi su među njima napustili i selo. Za razdoblje 1953—1961. Ginićeva je procijenila da je u migracijama selo-grad sudjelovalo između 666 i 733 tisuće ljudi.¹⁶⁾ U idućem desetljeću (1961—1971) još se oko milijun ljudi preselilo u grad¹⁷⁾ (ne računajući učinke direktnih urbanizacija).

Još ćemo spomenuti jedan od važnijih razloga smanjivanja seoskog stanovništva. Naime, selo u pravilu napuštaju mlađi ljudi u radno-aktivnoj i fertilejnoj dobi. Njihov odlazak direktno utječe na smanjenje stope prirodnog priraštaja i ubrzavanje procesa starenja seoskog stanovništva.

15) V. Puljiz: **Eksodus poljoprivrednika**. Zagreb, Centar za sociologiju sela, grada i prostora, 1977, str. 119 (Biblioteka Sociologije sela).

16) I. Ginić: **Dinamika i struktura gradskog stanovništva Jugoslavije**, str. 84. (Navedeno prema: V. Puljizu, *nav. dj.*, str. 133).

17) V. Puljiz, *nav. dj.*, str. 133.

struktura seoskog stanovništva

Socijalno-ekonomsku analizu seoskog stanovništva temeljimo na podjeli stanovništva prema aktivnosti (aktivno stanovništvo, osobe s osobnim prihodima i izdržavano stanovništvo), te na analizi zastupljenosti seoskog stanovništva u dvjema osnovnim djelatnostima — poljoprivredi i nepoljoprivredi.

ukupno stanovništvo koje živi u selu

Već smo vidjeli da se broj seoskog stanovništva kontinuirano smanjuje kako apsolutno tako i relativno. Naveli smo i neke osnovne razloge ovakva trenda. Uz ove kvantitativne, vezane su i mnoge socijalno-ekonomske promjene. Poljoprivreda apsorbira sve manje radne snage. U selu je sve značajnija izvanpoljoprivredna djelatnost i, naravno, izvanpoljoprivredni dohodak.

U porastu je zastupljenost osoba s osobnim prihodima u ukupnoj strukturi seoskog stanovništva. (To su u većini »izvanpoljoprivredni« umirovljenici.) Njihov je broj i u apsolutnom iznosu porastao.

Također je vidljivo da je u svim makroregijama (osim u Primorsko-goranskoj) došlo do opadanja udjela aktivnog seoskog stanovništva u ukupnom seoskom stanovništvu. U apsolutnom iznosu, broj se aktivnog seoskog stanovništva smanjio u razdoblju 1971—1981. u svim makroregijama. Indeks smanjenja najveći je u Dalmatinskoj makroregiji. Pretpostavljamo da je to neposredna posljedica vrlo visoke direktne urbanizacije (56 »novih gradova«), i to onih nekadašnjih seoskih naselja s najvitalnijim stanovništvom. Međutim, činjenica je da je aktivno seosko stanovništvo u Hrvatskoj imalo najveće relativno i apsolutno smanjenje.

seosko poljoprivredno stanovništvo

Poljoprivredno stanovništvo u selima u posljednjem međupopisnom razdoblju više se nego prepolovilo (index = 46). Najveće je smanjenje u Dalmatinskoj makroregiji. U njoj je od nekadašnjih 100 stanovnika (1971), koji su se bavili ili izdržavali od poljoprivrede, ostalo svega 24. Za poljoprivredno stanovništvo poznata je relativno visoka stopa aktivnosti. Međutim, u ovoj makroregiji i ona je smanjena u promatranom razdoblju, za razliku od ostalih gdje je povećana ili ostala neizmijenjenom. U Dalmatinskoj makroregiji čak je više izdržavanih negoli aktivnih u poljoprivredi.

Izvjesno je da svako naglo ekonomsko prestrukturiranje seoskog stanovništva nužno vodi većem zanemarivanju poljoprivredne aktivnosti na obiteljskom gospodarstvu. Već višegodišnja nepovoljna ekonomska situacija u Jugoslaviji svakako nepovoljno utječe na mogućnost zapošljavanja izvan poljoprivrede. Sva slična krizna stanja poznaju intenzivnija ulaganja u zemlju i vezivanje uz posjed. Usporavanju napuštanja poljoprivrede pridonijet će i relativno novo ponašanje prema poljoprivredi koja je u sadašnjem trenutku stavljena u prvi plan.

Još samo jedna napomena o poljoprivrednom stanovništvu. Većina tog stanovništva živi u selima i o njima je bilo ovdie riječi. Među-

tim, stanoviti dio ovoga kontingenta nalazi se i u gradskim naseljima. Evo, kako to izgleda po makroregijama:

Tabela 4

Struktura seoskog stanovništva SR Hrvatske po aktivnosti prema makroregijama

Obilježja strukture, po godinama	Makroregije				SRH %
	Slavonska %	Srednje-hrvatska %	Primorsko-goranska %	Dalmatinska %	
1971					
— Broj seoskog stanovništva	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
— Aktivno stanovništvo	42,7	54,9	38,7	38,2	47,2
— Osobe s osobnim prihodima	5,2	4,1	11,7	7,3	5,9
— Izdržavano stanovništvo	52,0	41,0	49,5	54,4	46,9
1981					
— Broj seoskog stanovništva	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
— Aktivno stanovništvo	39,9	51,6	40,9	33,3	44,7
— Osobe s osobnim prihodom	8,0	7,2	15,8	12,1	9,2
— Izdržavane osobe	52,1	41,2	43,3	54,6	46,1

Izvori: Preračunano prema popisima stanovništva 1971. i 1981.

Tabela 5

Ukupno poljoprivredno stanovništvo SR Hrvatske prema mjestu stanovanja po makroregijama 1981

Makroregije	Ukupno poljoprivredno stanovništvo	Od toga u seoskim naseljima	%
Sslavonska	160.767	148.582	92,4
Srednjehrvatska	407.304	384.118	94,3
Primorsko-goranska	41.396	37.902	91,6
Dalmatinska	58.256	49.485	84,9
SR Hrvatska	667.696	620.087	92,9

Izvor: Popis stanovništva 1981.

Iz tih se podataka vidi da 15% poljoprivrednog stanovništva Dalmacije živi u gradskim naseljima, što samo donekle mijenja sliku o ukupnom poljoprivrednom stanovništvu ove regije (tabele 6 i 7).

seosko nepoljoprivredno stanovništvo

Seosko se stanovništvo ubrzano prestrukturira prema značajnom povećanju zastupljenosti nepoljoprivrednih zanimanja. Tim procesom usložava se socioekonomska slika i tradicionalno homogena poljoprivrednička sredina dobiva sve suvremeniju socijalno-profesionalnu strukturu.

Porast broja nepoljoprivrednog stanovništva u razdoblju 1971—1981. to je značajniji ukoliko se podsjetimo da je u ovom razdoblju znatan broj razvijenijih seoskih naselja proglašen gradom. Jedino je u Primorsko-goranskoj makroregiji došlo do laganog opadanja (index = 99) ukupnog broja nepoljoprivrednog stanovništva, i to isključivo zahvaljujući padu izdržavanog stanovništva. Trebalo bi, možda, analizu provesti na nekoj nižoj teritorijalnoj razini da bi se proniklo u razloge ovakva ponašanja izdržavanog stanovništva u ovoj regiji. Inače, u sastavu ove makroregije nalaze se dvije zajednice općina dosta različite po privrednom razvoju: zajednice općina Rijeke i Gospića.¹⁸⁾

Tabela 6

Seosko poljoprivredno stanovništvo
prema aktivnosti, po makroregijama

Obilježja strukture, po godinama	Makroregija				SRH %
	Slavonska %	Srednje- hrvatska %	Primorsko- goranska %	Dalmatin- ska %	
— 1971					
— Seosko poljo- privredno stanovništvo	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
— Aktivno poljo- privredno stanovništvo	51,4	64,6	52,9	49,3	58,4
— Izdržavano poljo- privredno stanovništvo	48,6	35,4	47,1	50,7	41,6
— 1981					
— Seosko poljo- privredno stanovništvo	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
— Aktivno poljo- privredno stanovništvo	51,4	69,0	52,7	47,2	62,7
— Izdržavano poljo- privredno stanovništvo	48,6	31,0	37,3	52,8	37,3

Izvori: Preračunano prema podacima popisa stanovništva 1971. i 1981.

U svim makroregijama došlo je ili do potpunog obrata u odnosima između poljoprivrednog i nepoljoprivrednog stanovništva (Slavonska i Srednjejhrvatska makroregija) ili do povećanja razlika u korist nepoljoprivrednog stanovništva u seoskim naseljima (Primorsko-goranska i Dalmatinska makroregija). Očigledno je da poljoprivredni ljudski potencijal slabi i da je poznavanje kategorije poljoprivrednog stanovništva nužan preduvjet u planiranju poljoprivredne proizvodnje.

18) Navodimo samo jedan podatak: u ZO Rijeke ima svega 3,7% poljoprivrednog stanovništva, a u ZO Gospića čak 23,7%. Različiti su i neki drugi pokazatelji.

Tabela 7Seosko nepoljoprivredno stanovništvo
prema aktivnosti, po makroregijama

— u %

Obilježja strukture, po godinama	Makroregija				SRH
	Slavonska	Srednjo- hrvatska	Primorsko- goranska	Dalmatin- ska	
— 1971					
— Seosko nepoljoprivredno stanovništvo	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
— Aktivno nepoljoprivredno stanovništvo	31,2	40,3	32,8	30,0	34,9
— Osobe s osobnim prihodom	12,2	10,3	16,6	12,8	12,4
— Izdržavano nepoljoprivredno stanovništvo	56,6	49,3	50,6	57,2	52,7
— 1981					
— Seosko nepoljoprivredno stanovništvo	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
— Aktivno nepoljoprivredno stanovništvo	34,5	41,6	37,1	31,1	37,3
— Osobe s osobnim prihodom	11,7	11,3	18,6	14,0	13,0
— Izdržavano nepoljoprivredno stanovništvo	53,8	47,1	44,3	54,9	49,7

Preračunano prema podacima popisa stanovništva 1971. i 1981.

Ovakav smjer razvitka sela mogao se predvidjeti, no brzina kojom se ono ekonomski prestrukturiralo zatekla je mnoge dobre poznavaoce i seoskih prilika i tehnika procjene.

Maja Štambuk:

Changes in the Socio-demographic Structure of the Rural Population

Summary

This article treats changes in the rural population, with a special accent on the decrease of the agricultural population within the frame work of the rural population. The study is based on data from the last population census.

In the whole post-war period the rural population in the S. R. Croatia has decreased (absolutely and relatively), and the urban population has increased. In 1981 this resulted for the first time in a more numerous urban population (50.8% of the total population of the republic). The rates of change to date indicate the further decrease of the rural population. In the S. R. Croatia the agricultural population has decreased to 14.5%. In some regions it has almost completely disappeared. Thus in the community of municipal communes of Zagreb there are only 2.7% agricultural inhabitants, in the community of communes of Rijeka — 3.7%, and of Split — 6.6%. If we bear in mind that almost half the population of the republic lives in these three communities of communes (47.6%), then we should look again into the trend of development of such great agglomerations without almost any plans for the production of food. In other communities the percentage of the agricultural population is between 18% and 36%.

If we take into account the present demographic situation in the village, the decrease of the industrial investment programme and the more favourable position of agriculture, we can expect a smaller rate of decrease among

Изменения в социодемографической структуре сельского населения

Резюме

Настоящим анализом обследовано движение сельского населения, при чем особое внимание уделено снижению доли сельскохозяйственного населения в общей численности сельского населения. Анализ проведен на основе данных последней переписи населения.

Сокращение (абсолютное и относительное) сельского населения на протяжении всего послевоенного периода привело, при постоянном приросте годского населения в СР Хорватии в 1981. г. к сильному увеличению доли городского населения, так что первый раз у нас отмечается такая высокая доля городского населения (50,8% общей численности населения в республике). Полученные данные до настоящего времени обнаруживают тенденцию к дальнейшему снижению доли сельского населения в СР Хорватии а доля сельскохозяйственного населения уменьшилась на 14,5%. В некоторых районах республики отмечается полный отток сельскохозяйственного населения. Так напр. сельскохозяйственное население в общинном содружестве Загреба составило 2,7%, в Риеке — 3,7% и Сплите — 6,6%. Имея в виду, что в этих трех содружествах проживает почти 1/2 всех жителей республики (47,6%) необходимо снова рассмотреть тенденции роста таких больших агломераций в которых отсутствуют или же в определенном смысле ограничены программы планирования производства пищевой продукции.

Исходя из демографической ситуации нынешнего села, ограничения программы хозяйственного инвестирования и более благоприятного положения сельского хозяйства, следует ожидать что в будущем будет иметь место общая тенденция к более умеренному снижению сельского населения. В районах, в которых еще проживают крестьяне — их численность является

the rural population. In regions where there still are farmers — there are enough of them. The economic policy should take adequate measures to prevent further deagrarization, especially where there are favourable conditions for agricultural production. ●

удовлетворительной. Задача экономической политики — провести соответствующие мероприятия во избежание последующей деаграризации а именно в тех местностях в которых существуют благоприятные условия для сельскохозяйственного производства. ●